

SUBA János

A magyar-román határ pontosítása

Magyarország keleti határa Románia felé mindig a Kárpátok láncra volt. Azonban az évszázadok folyamán többször változott, mindig az oláhok (románok) rovására.

Magyarország és Oláhország Nagy-Oláhország (Havasalföld) felől nem volt lényeges határkiigazítás, mert a Kárpátok vonulata mereven megszabta a határt. Kis-Oláhország (Olténia) és Moldva felől gyakran változott. Kis-Oláhország és Magyarország között az első dokumentált határkiigazítás, illetőleg határbejárás 1520-ban történt meg. Amikor SZAPOLYAI János és János oláh vajda kiküldöttei megállapítják a közös határt. A leírásokból valószínűsíthető, hogy Vojnyág és Surján déli ágától fekvő területek 1520-tól kerültek Magyarországhoz.

A Nagy-Balandru csoportnak a Preázsa és Vojnyág közötti, a Lotrutól északra eső területe 1743-tól állandó határvillongásnak és határpernek volt a szereplője. 1743-ban kezdték a szászok vitatni 20 havas tulajdonjogát. A határviták, nyomna határper 1770-ig tartott, amikor a szászok megnyerték a havasokat egészen a Lotruig. Így Magyarország itteni határa a Lotru lett.

A magyar határ Moldva és Oláhország felől az 1739-es bégrádi békeszerződésben, valamint – II. József török hadjárata után – az 1791-ben kötött szisztovói béke értelmében végleg visszahúzódott a Kárpátok gerincére. A pontos határkijelölés azonban nem történt meg a törökökkel 1739-ben kötött békeszerződésben, és az ezt követő határbejárás során sem. A határbejárási okiratokat 1741-ben cserélték ki, ebben a régi határokat rögzítették. A szisztovói béke ezt a határvonalat megerősítette, de ki mondta, hogy a határokra nézve az 1788. február 9-én fennállott status quo az irányadó (II. József hadüzenetét ekkor adták át a török Portának). Eszerint írták körül a határt a szisztovói béke alapján 1792-ben készült határjárás okiratok. Az 1792. évi határjárás során a határt nem írták körül pontosan, illetve a békeszerződésben foglaltakat nem hajtották végre.¹

A román határvonalon korábban számos határvillongás történt. Ezért többször küldtek ki bizottságokat – pl. 1804-ben és 1839-ben – a határ pontos megállapítására. A később működő nemzetközi bizottságok, amelyeket 1868-ban, 1869-ben, és 1881-ben hoztak létre, sem értek el eredményeket.² Tehát szükség volt a régóta akkut probléma megoldására. Amíg ez a folyamat lezajlott addig a minisztertanács 1870-től hét estben foglalkozott a kérdés politikai vetületével.³

Az 1882-ben megindított tárgyalásokon a nemzetközi vegyes bizottság a határ bejárása során 1883–1884-ben már ért el eredményt. A bizottság magyar részről BÉLDY főispán és FABINY tábornok vezetése alatt működött. Feladata az volt, hogy megállapítsa a tényleges határvonalat, az 1791. évi békekötésnek megfelelően az esetleges véleménykülönbségek rendezésével. Munkája eredményét a bizottság térképen és jegyzőkönyvben tüntette fel. Ez alapján készítette el a magyar kormány a maga határrendezési javaslatát, amelyet a bécsi Közös Külügyminisztérium is tanulmányozott. Ezen a tárgyalásokon a magyar kormány közvetlenül nem vett részt. A tárgyalásokat a Közös Külügyminisztérium vezette, mivel a fő cél az osztrák-román határvonal vitás részleteinek megállapítása volt. A tárgyalások során az osztrák célkitűzés az 1792. évi határvonal visszaállítása volt. A határkiigazításnál a legfontosabb kérdés a Zágony község mellett lévő, 2 624 holdnyi terület hovatartozása volt, mivel ezt a területet az 1792. évi határrendezés „Romániának” ítélte, de a gyakorlatban ezt soha nem hajtották végre.⁴ A tárgyalások során a román kormányzat 5 500 holdnyi területet követelt, ennek jogosságát okmányokkal is bizonyították. A többi követelésüket nem támasztották alá érvekkel.⁵ A Közös Külügyminisztérium illetékesei tudták, hogy a román területi követelések túlzottak, hiszen 2 876 holddal haladták meg a békeszerződésben foglaltakat. Az osztrák kormányzat nem zárkózott el a románok által igényelt területek átadásától. A román kormány vállalta az elcsatolt terület megvásárlását a tulajdonosoktól a forgalmi érték kétszeresén, azaz holdanként 30 forintért.⁶

A tárgyalásokon a magyar kormány három főcélta tartotta szem előtt: lehetőleg az 1792-iki határokat állítsák vissza, amely nemzetközi megegyezésen alapul. Az új határvonal megállapításánál lehetőleg minél kevesebb magyar alattvaló birtoka kerüljön román területre. Ahol szükséges és van rá lehetőség ott természetes határokat jelöljenek ki.⁷

A magyar kormány – a nemzetközi vegyes bizottságban részt vett – képviselőjének jelentése szerint, a bizottság a tárgyalásoknál 11 665 holdnyi területet magyar foglalásnak ismert el, vagyis oly területnek, amely az 1792-ik határjárás okmányok ellenére van magyar birtokban. A magyar kormány ezt a 11 665 holdnyi területet Romániának vissza kellett adnia. Viszont a tárgyalásokon kiderült, hogy Románia 1 185 holdnyi területet foglalt el Magyarország területéből. Az 1792. évi okmányok alapján Románia 1 185 holdat enged át Magyarországnak. Magyarország Románia javára pedig 11 665 holdat, vagyis összesen 10 480 holdat enged át Romániának.⁸

Az 1886. november 2-án Bécsben ismét összehívott nemzetközi vegyes bizottság 1887. április 15-ig a határvonalat közös beleegyezéssel megállapította, szabatosan leírta és térképen rögzítette.⁹ A magyar-román határvonalat hat szakaszra osztották, és minden szakaszon egyszerre kezdték el a kitűzéseket. A határkitűzési okmányokat külön ellenőrző bizottság vizsgálta felül.¹⁰

Ennek a határvonalnak a biztosítására állítottak fel különféle határjeleket, Bukovina felől határköveket, Magyarország felől fából készített határoszlopokat.¹¹ A határjelek betűkkel és számokkal történő megjelölése a hármass határtól a „Triplex Confinium”-tól (Magyarország, Bukovina és Románia határvonalainak találkozásától) kezdődött. A határjeleket az illető két ország kezdőbetűivel látták el, a betűk alatt voltak a számok. Ahol valamely folyó képezte a határt, ott kettős határköveket állítottak fel. Az egymással szemben lévő határkövek általában egyenlő távolságban voltak. A határpatakok eredeténél egy-egy határkövet, vagy határoszlopot, a torkolatnál kettőt-kettőt helyeztek el. Ahol a természetes határvonalat nem lehetett kivenni, ott a határkövek és határoszlopok között földhalmokat és kőrakásokat emeltek, látótávolságban egymástól. A határdombok két méter átmérőjűek, középen egy méter magasak voltak. Az erdőkben a határvonal mindkét oldalán négy-négy méter, vagyis összesen nyolc méter széles átvágást készítettek. A határoszlopok, illetve azok pontos koordinátáinak (felállítási pontjainak és szögeinek) leírását külön jegyzékbe foglalták.¹²

Minden országban a határjelek védelmét – elsősorban a birtokok határainak védelmét – külön törvény szabályozta. A Magyar Királyságban 1879-ben az államhatár határjeleire is kiterjesztették a büntetőjogi védelmet.¹³ Aki megrongálta a határjeleket, az a kihágás bűncselekményét követte el, amely 15 nap elzárással és 100 forintig terjedő bírsággal volt büntethető.¹⁴ A dualista Magyarországon először alakult ki – a mai értelemben vett – terepen geodéziailag kitűzött, határjelekkel megjelölt, állandóan karbantartott, és ellenőrzött határvonal. Az új határvonal őrzésére létrehozták a határszéli csendőrséget, mivel ezt a feladatot a m. kir. pénzügyőrség erői már nem tudták ellátni.¹⁵

A magyar-román határegyezmény az egész határvonalon az élet minden területén éreztette hatását. Erre utalt az a tény is, hogy a kiadott határőrizeti utasítást a belügyminiszter a honvédelmi-, igazság-, pénz-, földművelés- és kereskedelemügyi miniszterekkel egyetértésben adta ki.¹⁶

Az egyezmény szerint a határkijelölést követő két év múlva, az után pedig minden tizedik évben vegyes bizottsági határvizsgálatnak kell történnie abból a célból, hogy a határvonal ott, ahol „változást szenvedett volna, ismét helyreállíttassék.”¹⁷

Az első ilyen határvizsgálatot 1890-ben tartották meg.¹⁸ Megállapították, hogy határleírás sok helyen hiányos, s hogy az akkor készült határjelek száma nem elegendő, az egyes helyeken pedig a határvonal menetét illetőleg a vegyes bizottságok nem tudtak megegyezésre jutni.¹⁹ Az 1890-i határfelülvizsgálat során a határjelek ellenőrzése során összeírták, hogy milyen épületek kerültek át a másik állam területéhez. Ezek többsége általában az állategészségügyi szolgálat ellátására épült és a megye tulajdonát képező faházak voltak.²⁰

A határvizsgálat után a belügyminisztérium szükségesnek tartotta a magyar-román határvonal pontos felmérését, mert a határegyezményhez csatolt térkép – a célnak nem megfelelő 1:25 000 méretarányú – katonai topográfiai térkép volt, melyen a határvonal menete csak „nagy általánosságban volt ábrázolva, ennél fogva a részletekre nézve pontos tájékozást nem nyújtott.” A belügyminisztérium megkeresésére a határfelmérést a magyar polgári térképészet akkori nevéen az Országos Kataszteri Felmérés végezte. A határfelmérés háromszögelés alapján sokszögelés útján történt, két ország által felállított vegyes bizottság által.

Az országos határfelmérés célja az volt, hogy az 1888. évi határegyezmény alapján a természetben kijelölt, határoszlopokkal és határdombokkal megállapított országos határvonalat részletesen felmérjék, hogy az esetlegesen elpusztuló határjeleket bármikor felújíthassák, az esetleges vitás határkérdések pedig a térkép alapján „kétséget kizárólag elintézhetőek legyenek.”

A határtérképek alapját a felmérések alkották, amely háromszögelés nélkül nem végezhető el.²¹ A háromszögelést a Budapesten székelő Háromszögelő-hivatal végezte.²²

E célból a már meglévő érvényes határjeleket bekapcsolták az országos háromszögelési hálózatba: ott, ahol lehetséges volt – háromszögelés útján, ahol a közvetlen háromszögelésre nem volt mód – sokszögeléssel. Az egyes határjelek között húzódó országos határvonal felmérését és az állandósított határjelek bemérését szintén sokszögeléssel, tachiméterrel végezték.

Az egész munka körülbelül 900 kilométer hosszú vonal felméréséből állt. A határvonal egy részén a háromszögelési fő-, és részben alsóbbrendű hálózat már ki volt fejlesztve, mégpedig Bukovinától kezdődően dél felé körülbelül 300 kilométer hosszúságban, valamint Krassó-Szörény megye területén 90 kilométer hosszú vonalon, összesen 400 kilométeren. Háromszék vármegye déli részén, Brassó egy részében és Fogaras, Szeben és Hunyad megyék határ menti részein azonban mind a felsőren-

dű, mint a negyedrendű háromszögelési hálózatot teljesen újonnan kellett kifejleszteni. A többi részen a már meglévő hálózatot kellett helyszínelni, pótolni és kiegészíteni.

A geodéziai munkálatokat 1894 júliusában kezdték meg, mert Erdélyben a határ mentén a háromszögelési hálózat még nem volt kifejlesztve.²³ Azért kellett kifejleszteni, hogy a határpontokat be tudják mérni. Két határfelmérő háromszögelési osztály végezte a munkálatokat: az egyik Bukovinától dél felé, a másik Orsova mellett a Dunától kezdte a munkát.²⁴

A Magyarország és Románia közötti határvonalnak legészakibb vége az úgynevezett Triplex Confiniumnál²⁵ van, amely Magyarország, Bukovina és Románia hármashatárát képezi. Ezen a ponton egy körülbelül másfél méter magas kőpiramis volt elhelyezve, s az ország határvonalának felméréséhez 1894-ben kirendelt VII. számú háromszögelő és határfelmérő osztály – JAHL Antal főmérnök és SZABÓ László segédmérnök – innen kezdte meg működését. A 13. számú határoszlopnál – amely a Prislopul hegycsúcson volt – a romániai bizottság vezetője, hivatkozva arra, hogy a határleírás nem elég világosan jelölte meg a követendő határvonalat – bár azt az erdőn keresztül vágott nyílással is jelezték – nem volt hajlandó tovább folytatni a mérést a 15. számú határoszlopig. A mérnökök kénytelenek voltak megszakítani a határvonal felmérését, a kihagyott rész 3,3 kilométert tett ki. A háromszögelést csak néhány helyen – különösen a nagyobb töréseknél – kellett pótolni és meghatározni.

Minden egyes távolságot háromszor mértek, egyszer acélszalaggal (ezt fogadták el véglegesen a számításoknál) és kétszer mérőlécekkel. Az esetleges szöghiba ellenőrzésére azonnal próbaszámítást végeztek. A méréseket május 16-án kezdték, és augusztus 20-ig folytatták. A felmért határvonal hossza 77,5 km volt, amelyből 43,7 km patak és 33 km hegyes rész volt.

1897-ben a háromszögelést FLEISCHER Kálmán mérnök végezte, éspedig egy oldalról az 1894-ben meghatározott Strázsa, Páring, Surian, Csindrel, Konczu mare és Voinagu Kataniest pontokra támaszkodva, a másik részen az 1886. évi DOBROVICS Győző és FLEISCHER Kálmán által végzett háromszögelésből meghatározott Szurul és az elsőrendű hálózat Prezta pontjához csatlakozva. Ezen pontok közé körülbelül 20 új, részben harmad-, részben negyedrendű pontot iktattak be. A már meghatározott pontokon is új jeleket építettek fel, továbbá a részletes felmérés céljaira 60 negyedrendű pontot állítottak fel.

A VII. háromszögelő osztályt 1898-ban SELYMESY Béla főmérnök vezette és FLEISCHER Kálmán volt beosztva. Az osztály ott kezdte munkáját, ahol JAHL Antal főmérnök és SPINNER György az 1897. évi határfelmérő munkálatait végezte, a 98. számú magyar és román kettős határoszlopnál a Szalancz (Szlanik) patak partján kezdték meg.²⁶ Június közepén a határfelmérés elérkezett Sósmező községig. Innen kezdve SELYMESY főmérnök MANCESCU őrnaggyal folytatta a tachimetrikus felmérést Sósmezőtől dél felé, míg DOBROVICS Győző GHEORGHIU kapitánnyal kiépítette a felsőrendű és negyedrendű hálózatot a Bucsestől kezdve, végig Brassó vármegye Romániával határos egész határvonalán. Júliusban ismét Háromszék vármegyében végeztek tachimetrikus méréseket a Kalabucs csúcstól dél felé. Külön-külön egy-egy tachiméterrel dolgoztak. Augusztusban SELYMESY főmérnök és MANCESCU őrnagy az új felső- és negyedrendű hálózatot mérte meg, a Bucsestől kezdve a Csukásig. Innen Brassóba vonultak be, a hol a 12 db tachimetrikus mérési jegyzőkönyvet és 83 darab vázlatot összehasonlítottak a román tisztek méréseivel, majd bevonultak Budapestre.

A határfelmérő osztályok csak a határvonalra eső jelek építését és mérését végezték, míg a határvonalon kívül eső összes pontot külön háromszögelő osztály mérte fel. JAHL főmérnök és HÓDOSSY mérnök a negyedrendű hálózat előző évben kiépült részét, azután a Klaiu bultzuluitól, a 232. sz. határoszloptól kelet felé a Fogarasi-hegység háromszögelését és részletes mérését végezte. A Bucsesen egy hónap alatt felállított jellel befejeződtek a jelépítési munkálatok, (A jelet pár hét múlva ellopták.)

Az 1899. évre csak körülbelül 60 kilométer hosszú határszél maradt hátra – Háromszék vármegye déli szélén, a Csihányos hegycsúcs közelében levő 132. számú határoszloptól a Brassó vármegye szélén levő, 155. számú határoszlopig, – amelynek feldolgozására ismét DOBROVICS Győzöt és SPINNER Györgyöt küldték ki. A határfelméréshez szükséges felsőbbrendű háromszögelési hálózatot ezen a részen a községi erdők felmérése (háromszögelése) alkalmával 1888 és 1891 között kifejlesztették. Csak Románia felől kellett a háromszögelési főhálózatot kifejleszteni és – miután a határon levő erdők többnyire magánbirtokok voltak, amelyek nem voltak háromszögelve –, az alsóbbrendű háromszögelési hálózatot is ki kellett építeni.

A román kormány részéről a munkálatokban VASILESCU őrnagy és MICHAESCU kapitány vett részt. A munkát májusban kezdték meg, a Bodza völgyében levő Kraszna határvámból kiindulva. Felállítottak három új felsőrendű pontot román területen, Siren, Teheren és Pentelen hegycsúcsokon, 1600–1800 m magasságban, két irányban dolgozva, ketten-ketten együtt. Bejárták a határ közelében

fekvő hegységeket, itt is, ott is jeleket állítva, hogy az ezen a részen többnyire patakok által képzett határvonalra vagy legalább annak közelében, lent a völgyekben is meghatározassák a pontokat.

Az 1900. évi határvizsgálatnak – mint időszakos felülvizsgálatnak – az volt a célja, hogy az elmúlt évtized változásait a határ mentén rögzítse. A határfelülvizsgálatot MIKÓ Bálint – Csík megye főispánja – magyar biztos és Rudulf ROSETTI – román tábornok – román biztos vezették.²⁷ Olyanokat kellett figyelembe venni, mint pl. Csík vármegye alispánja 1895. november 14-én jelentette, hogy a székely vasutak csíkszereda–gyimesi építési fővállalata által a Gyimesi határvonalnál a magyar-román határt képező keskeny hegylábban – a határtól 8–10 méternyire – megkezdett, de az alján ideiglenesen beszüntetett „Remetekő” bányájukat újból meg akarja nyitni, és engedélyt kért. Az alispán utasításokat kért, a magyar-román határvonal illetve az ott lévő határjel épségbe tartása szempontjából.²⁸ A tervek megtekintése és a helyszíni szemle után a belügyminisztérium – mivel az alaprajz, keresztszelvény alapján a vállalat a saját bányáját, úgy kívánja kiaknázni, hogy a határvonaltól 8–10 méter távolságban legyen, és a hegyoldal vöröshomokkőből állt – ez ellen kifogást nem emelt. A határvonal, illetve a hegygerincen végig futó határőrizeti út a „szemlész út” biztosítására szolgáló bélés falakra a kőzet jó minőségére és rétezésére való tekintettel – ha szükséges lesz a vöröshomokkő kőzet fölötti külső törmelék lehullását, akadályozzák meg, írta elő a belügyminiszteri rendelet.²⁹

Az 1900. évi határvizsgálat munkaprogramja kibővült: a bizottságnak új határleírást kellett szerkesztenie a vegyes bizottság felmérése alapján. További feladatuk volt a Magyar Királyi Háromszög-elő-hivatalban készült határtérkép hitelesítése, az összes függőben maradt határkérdés elintézése, a régi oszlopoknak vasoszlopokkal való kicserélése és a földhatárdombok helyett – cementfalazással – új dombok állítása az 1900. évi törvényi szabályozás alapján, új határdombok közbeiktatása, valamint a határrendezés folytán az egyik ország területéből a másikhoz csatolt részek törzskönyvezése és pontos leírása.³⁰

A határvizsgálatot vármegyénként nyolc bizottság végezte, nyolc háromszög-elő mérnök közreműködésével. A határvizsgálatot Magyarország részéről MIKÓ Bálint királyi biztos vezette, aki mellé, mint műszaki előadót, DOBROVICS Győző háromszög-elő főmérnököt osztották be. A munkálatokat a belügyminisztériumban SCHREIBER Lajos miniszteri titkár irányította.³¹

Az 1900. évi határvizsgálat összes feladatát elvégezte: 1622 határoszlopot és határdombot épített, ezek közül 257 teljesen újat, ott, ahol a „határvonal biztos megjelölése” azt szükségessé tette. Elkészült továbbá az új határleírás-tervezet és az átcsatolt területek bemérése és leírása. A bizottságok előmunkálatai alapján a magyar és román királyi biztosok Az országos határfelmérés célja az volt, hogy az 1888. évi határegyezmény alapján a természetben kijelölt, határoszlopokkal és határdombokkal megállapított országos határvonalat részletesen felmérjék, hogy az esetlegesen elpusztuló határjeleket bármikor felújíthassák, az esetleges vitás határkérdések pedig a térkép alapján „kétséget kizárólag elintézhettek legyenek.”

1901-ben elkészült a Magyar Királyi Háromszög-elő-hivatalban az új határtérképmű másolata, amely 425 szelvényből állt. 1904-ben megkezdtek a térképek sokszorosítását a magyar és a román kormány részére. DOBROVICS Győzőt – mint a Háromszög-elő-hivatal főnökét – megbízták, hogy intézze el az új határleírás kinyomatását Bukarestben viszonyossági alapon.

1904-ben megkezdtek a Magyarországtól Romániához került területek megváltását.

1905-ben folytatódott a magyar-román határról készülő új térképek sokszorosítása. A román kormány a munkálatok ellenőrzésére a volt határvizsgálati kir. biztost Budapestre küldte. A határegyezmény következtében Magyarországtól Romániához és viszont Romániától Magyarországhoz került átcsatolt területek telekkönyvi és kataszteri rendezése megkezdődött.

1907-ben elkészült az új, pontos határtérkép. A háromszög-elő hivatal felhatalmazták, hogy a térképeket az érdekelt hatóságoknak megküldhesse. Az új hiteles határtérképet és határleírást 1908-ban hagyta jóvá a belügyminiszter. 1911-ben a magyar-román határvonal leírását és térképét az érdekelt hatóságok részére sokszorosították, illetve kiosztották.

Az 1910 évi határvizsgálatot – kormánybiztosként – DOBROVICS Győző műszaki főtanácsos, a Háromszög-elő-hivatal főnöke vezette. A munkálatokat a belügyminisztérium részéről MIHÁLFFY Vilmos miniszteri titkár, a pénzügyminisztérium részéről ANTALFFY Andor pénzügyi főtanácsos felügyelte.³² Az 1910. évi határvizsgálatnak is voltak különleges és fontos feladatai. Ismét nyolc bizottság dolgozott vármegyénként. Négy háromszög-elő mérnök felügyelete alatt kijavították az 1900. évben épült, de időközben megrongált határdombokat és határoszlopokat. Továbbá törzskönyvezték – a királyi kultúr-mérnöki hivatalok kiküldöttjeinek közreműködésével – az összes vízművet, és pontos tervezetet készítettek a határőrizeti ösvények kiépítését illetőleg. Az átcsatolt területek békés birtoklása kérdésében

is fontos tárgyalásokat folytattak. A határvizsgálat öt hónapon áttartott, a bizottságok sikeresen megoldották feladatukat.

Ezzel a lépéssel alakult ki a magyar-román határvonal, amelyet a földrajzi irodalomból jól ismerünk.³³

Jegyzetek:

¹ 1888/XIV. tc. Preambulum

² A magyar kormány álláspontja 1870. jan. 11., 1873. ápr. 3., okt. 3. 1874. máj. 29-i határozatai MOL. K 27.

³ Minisztertanács ülései **I.**:1870. május 11. Erdély és Románia közötti határkiigazítás Zágony községnél, **II.**: 1873. április 27. Erdély és Moldva közötti határ rendezéséről, **III.**: 1873. október 3. Erdély és Moldva és Oláhország közötti határ szakasz rendezése, **IV.**: 1874. május 29. A Magyar- és Oláhország közötti határ szabályozása tárgyában **V.**: 1887. május 10. Magyar-román-osztrák határrendezés iránti egyezmény, **VI.**: 1887. július 7. magyar-román határrendezés iránti egyezmény, **VII.**: 1887. december 22. A határszabályozás tárgyában Romániával kötött egyezmény. MOL. K 27.

⁴ MOL. Miniszterelnöki iratok. (továbbiakban: ME) 1889. 189. BM. levele a Miniszterelnöknek.

⁵ MOL. MT. 1887. május 10-i, július 7-i határozata; MOL. ME. 1887. 1 883 sz. közös KÜM átirata a magyar miniszterelnöknek.

⁶ MOL. ME. 1887. 2 180. sz. közös KÜM átirata a magyar miniszterelnöknek.

⁷ SUBA 2004

⁸ PARÁDI 1985: 6-14. p.

⁹ 1888/XIV. tc.

¹⁰ 1888. május 8. Magyar-román határrendezés gr. BETHLEN András Brassó és Szeben vármegyék főispánját királyi biztosként való kiküldése, illetve a MT. 1889. május 5-i határozata. MOL K 27. A bizottságműködést kitüntetésekkel jutalmazták. Lásd: MT 1889. május 3-i ülése (Kitüntetések a magyar-román határrendezés ügyében tett szolgálatokért), 1889. június 7. Kitüntetés TORKOS Lászlónak a magyar-román határkiigazítási munkálatokért. MOL K27.

¹¹ SUBA 2003

¹² PARÁDI 1987: 10-19. p.

¹³ 1879/XL. tc.

¹⁴ 43.396/1891. BM. r.

¹⁵ PARÁDI 2003

¹⁶ PARÁDI 1984: 41-46. p.

¹⁷ 1888/XIV. tc.

¹⁸ 1889. május 3-i magyar-román határjelzési munkálatok befejezésének jóváhagyása, további intézkedések 1890. június 13. Királyi biztos (MIKÓ Bálint főispán) kiküldése a magyar-román határmegállapításhoz. MOL K 27. MOL. MT. 1890. december 10-i határozata a magyar-román határ felülvizsgálatáról.

¹⁹ A vegyes bizottság munkáját minden esetben kitüntetésekkel jutalmazták. 1892. február 1-én a Minisztertanács az 1888/XIV.tc. VII.cikkelye szerint 1890. évben történt határvizsgálat folyamán érdemei elismerésért kitüntetések adományozott a magyar-román határmegvizsgálásnál szerzett érdemekért: RENCOVICI román királyi tábornok számára a közös hadügyminiszter útján a megfelelő rendjelet adományozta. MIKÓ Bálint csik vármegye főispánjának a Lipót rend lovagkeresztjét díjmentesen adományozta, BECZI Antal Csik vármegye alispánjának a kormány elismerését fejezte ki. MOL. K 27.

²⁰ Például: Magyarország területéből Románia területére esett át a Biasztra patakon a 30. oszlop közelében álló, valamint a Sólóymtár havason a 77. és 78. sz. oszlopok között lévő állategészségügyi szolgálat ellátása miatt épített és Csik megye tulajdonát képező faházak. A 98. oszlop közelében Kézdivásárhely város tulajdonát képező zsindelel fedett kőház, valamint egy 2 szobából álló faház és istálló szinnel együtt, amelyet az erdőri szolgálat ellátása miatt építettek. A 158/h és a 158/hi sz. határhalmok között Brassó vármegyében Hosszúfalu község területén lévő és a község tulajdonát képező 9 helységről álló faház, amelyet a községi őr használt. A 195 és a 196. sz. határoszlopok között Sirnea község határában fekvő és most a Buearila község határába átesett egy faház. A 290 és 291. sz. oszlopok között lévő, vagy a 303 sz. oszlop közvetlen közelében álló állategészségügyi őrházak a mellettük lévő tanyával, vagy a melléképületekkel. Románia területéről például a következő épületek estek át: Az 5. sz kettős oszlop közelében Suceava kerületben egy román állampolgár tulajdonát képező fenyőfából épült ház. A 13 és a 14. sz. oszlopok között Sarulni községbe bekebelezett és épen a határvonalon fekvő faház. A 190. és a 191. sz oszlop között usculul kerületben Dragoslavele község területén lévő faház melléképületekkel. A 278 és a 279. sz. oszlopok között lévő Gorju kerületbe lévő és Bombesai község tulajdonát képező havasi tanya. MOL. K 150. -1895 II.- 1.a. 43561. 1890. október 22-i határbejárásról jelentés.

²¹ A háromszögelésről OLTAY Károly: Geodézia című könyve így ír...a háromszögelés alapelve a következő: valamely háromszögben legyen adott két pont a koordinátái által. MÉRJÜK MEG A HÁROMSZÖG HÁROM BELSŐ SZÖGÉT. Nyilvánvaló, hogy ezekkel, az adatokkal (a két pont koordinátaival, és a három belső szöggel) a háromszög harmadik pontját is teljesen meghatározhatjuk, tehát a koordinátái a megadott rendszerben kiszámíthatók. Ha tehát adott valamely pontcsoport, s a pontokat háromszögekkel úgy kapcsoljuk össze, hogy minden háromszög az előálló hálózatnak legalább egy háromszögével közös oldalú, akkor a hálózat egyik (tetszőleges) oldalhosszána meghatározása és minden háromszög belső szögeinek megmérése a pontcsoportot relatíve – egymásra vonatkoztatva – teljesen meghatározza. A háromszögelés előnye, hogy tetszés szerinti számú pontnak meghatározására csupán egy hosszúság megmérése szükséges, egyébként csupa szögmérés végezendő. Ha a háromszögeket úgy kapcsoljuk egymáshoz, hogy az egyik oldalból kiindulva, bármely oldal hosszát csak egyféle módon számíthatjuk ki, tehát az alakzatnak csak annyi oldala van, amennyi a pontok meghatározásához geometriailag feltétlenül szükséges, akkor az alakzatot láncolatnak nevezzük. Ha több oldala van, tehát egyes oldalak hosszát különféle utakon is kiszámíthatjuk, akkor az alakzatnak hálózat a neve. A háromszögelés önmagában véve csupán relatíve határozza meg a pontokat, ha azonban valamely tetszőleges pontjának megmérjük földrajzi hosszúságát és szélességét, továbbá, ha megmérjük valamely oldalának azimutját (az északi irányra vonatkozó szögét), akkor az összes többi pont földrajzi koordinátái is kiszámíthatók (a pontok meghatározása abszolút). A háromszögelési hálózat kiépítésének négy munkaszakasza van: a tervezés és a szemléltetés (más néven: építés), a mérés (más néven: észlelés) és a számítás. A kitévésnél az irodában a térképen megtervezett pontokat a terepen kijelölik, ügyelve arra, hogy a pont más pontról mérhető legyen, azaz a pontról is elvégezhető legyenek a mérések, valamint

a pont fenntartása (állandósítása) biztosított legyen. A IV. rendű hálózat pontjait – a mérés idejére való láthatóvá tételét – ideiglenes jelek építésével biztosítják. Ezek általában gúlák, árbócok, jelrudak. A vízszintes iránymérés végrehajtása után a negyedrendű pontok állandósítása földalatti és földfeletti pontjelöléssel történik. A földalatti jel vagy keresztvívással ellátott téglá, vagy csappal ellátott örkő. A földfeletti jel a földből 20–90 cm-re kiálló vasbeton kő. Ennek tetején a bemért pont helyét bevésített keresztjel jelölik. A kereszt függőlegesében a kőoszlop alatt – ettől függetlenül – olomscsappal, vagy kereszttel ellátott kőlapot (téglat) helyeznek el. A földalatti jelzés fölé szent salakot (cserepet, üveget,) szórnak, hogy kiásásnál a téglá közelségére a figyelmet fölhívják. Az oszlop oldalán a „K. F.” a magyar kateszteri felmérés (Állami Háromszögölő hivatal), 1920. óta „H.P.” (háromszögölési pont) olvasható. A Térképészeti Intézet pontjait „A.T.” (Állami Térképészeti) betűkkel és évszámmal jelölik. A bécsi katonaföldrajzi intézet háromszögölési pontjait „M.T.” (Militar-Triangulierung) betűkkel jelölték. OLTAY: 334-335. p.; HAZAY–SZALONTAI; VÖRÖSS.

²² A XIX. században az országos elsőrendű színtezést 1873-1898 között a Bécsi Katonai Földrajzi Intézet végezte. A mérésekhez az első világháború előtt készített háromszögölő hálózatok két csoportba tartoztak. Az első az 1853-83 között fejlesztett ún. 1853. évi felsőrendű hálózat, amely a dunántúli, a felső-magyarországi, a horvát-szlavónországi, és az erdélyi felsőrendű hálózatra oszlott. A második az 1860-tól fejlesztett, ún. 1860. évi felsőrendű hálózat, amely a közép-magyarországi, a dunántúli és az erdélyi felsőrendű hálózatra tagozódott. A Háromszögölő Hivatal 1910-től csillagászati, geodéziai méréseket is végzett, az első világháború előtt 17 pont sarkmagasságát és ugyanennyi elsőrendű háromszögoldal azimutját határozták meg. A Háromszögölő Hivatal vezetői voltak: MAREK János (1868-1875), HOFMANN Ferenc (1875-1898), L'AUNÉ Ede (1897-1902), DOBROVICVS Győző (1903-1914), MATHEÓCZY-FLEISCHER Kálmán (1914-1925)

²³ A legközelebbi, már meghatározott pontok a Gugu, Retyezát voltak, azután a Sztrigyen túl húzódó, a Marossal párhuzamosan vonuló hegységben a Godián elsőrendű pont. Innét kelet felé volt még ugyan ki nem egyenlített hálózat, a Paring, Surián, Csindrel, Piatra-Alba, Konczu mare és Voinagu Kataniest pontok, amelyeken a katonai háromszögölés végzett méréseket, ezek azonban előzetes megvizsgálás után megbízhatónak tűntek.

²⁴ A határfelmérő munkálatokat a résztvevő mérnökök visszaemlékezései alapján ismertetjük. DOBROVICVS–SZABÓ–FLEISCHER

²⁵ Nevezett hármas határpont Beszterce-Naszód-megyében, a Petrile rosie hegységnek Podul de Piatra nevű nyergén, havasi legelőn fekszik, 1630 méter magasságban a tenger szintje fölött.

²⁶ A bizottság román tagjai MANČESCU őrnagy és GHEORGHU kapitány, magyar részről SELYMESY Béla és DOBROVICVS Győző főmérnök, CSEH főszolgabíró, FARKAS birtokbemondó volt.

²⁷ Lásd Minisztertanács 1900. március 21-i (törvényjavaslat a magyar-román határvonal határjeleinek kicserélési költségeiről), 1900. március 28-i (Magyar-román határvizsgálatra MIKÓ Bálint főispán kiküldése) üléséről. MOL. K 27.

²⁸ MOL. K150. 9086/VII.-1895.BM. Csík vármegye alispánjának jelentése

²⁹ MOL. K150. 5693/VII.-1896. BM a Csíkgyimesi kőbánya megnyitása

³⁰ 1900/XIX. tc.

³¹ SCHREIBERT és DOBROVICVSOT – sikeres működésükért – 1901-ben a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki a király. 1901. május 5. kitüntetési javaslat a magyar-román határvizsgálatért (MIKÓ Bálint csík vármegye főispánja a határvizsgálat vezetésével megbízott királyi biztos részére a Szent István rend kiskeresztjét díjmentesen adományozta, SCHREIBER Lajos belügyminisztériumi segédtitkárnak, DOBROVICVS Győző háromszögölési főmérnöknek Ferenc József rend lovagkeresztjét adományozták.) MOL. K27.

³² 1911. november 21-én FLEISCHER Kálmán főmérnök részére nemesség adományozása, MOL K 27, 1913. szeptember 3. A magyar-román határrendészeti és határvizsgálati munkálatokért kitüntetés adományozás (Érdemeik elismeréséül a király ANTALFFY pénzügyi főtanácsosnak a vaskorona-rend III. osztályát, MIHÁLFY titkárnak a Ferenc József-rend lovagkeresztjét, DOBROVICVS műszaki főtanácsosnak pedig magyar nemességet adományozott.)

³³ PRINZ: 175-177. p.; CZIRBUSZ; HUNFALVY; LAHOVARY.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- CZIRBUSZ — CZIRBUSZ Géza: *Magyarország a XX. évszázad elején*. Temesvár, 1902, s.n.
- HAZAY–SZALONTAI — HAZAY István–SZALONTAI László: *Országos felmérés és műszaki földrendezés*. Budapest, 1967, Műszaki Kiadó.
- HUNFALVY — HUNFALVY János: *Egyetemes földrajz*. II. kötet. *Magyar birodalom földrajza*. Budapest, 1896, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda.
- LAHOVARY — LAHOVARY J. G.: *Marele dictionar geografie al Romaniei*. [Románia földrajzi leírása] I-V. köt. Bukarest, 1898, s.n.
- OLTAY — OLTAY Károly: *Geodézia*. Budapest, 1964, Műszaki Kiadó.
- PARÁDI 1984 — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határórség.
- PARÁDI 1987 — Idem: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914*. Budapest, 1987, Határórség.
- PARÁDI 2003 — Idem: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 1./
Idem: *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 1./
Idem: *Rendőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 1./
- PRINZ — PRINZ Gyula: *Magyarország földrajza*. Budapest, 1914. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda.
- VÖRÖSS — VÖRÖSS József: *Tereptan*. Budapest, 1943, Honvéd Térképészeti Intézet

TANULMÁNYOK

- DOBROVICVS–SZABÓ–FLEISCHER — DOBROVICVS Győző–SZABÓ László–FLEISCHER Kálmán: Országos határfelmérés. *Kataszteri Közlöny*, VIII.évf. (1899) 4. sz. 44-49. p.
- SUBA 2003 — SUBA János: Az Államhatár megjelölése. *Geodézia és Kartográfia*, LV.évf. (2003) 3. sz. 31-33. p.

- SUBA 2004 — Idem: Az államhatár fogalmának változásai a magyar földrajzi szakirodalomban In PAP Norbert (szerk.) *Az Integrálódó Európa politikai földrajza*. Pécs, 2004, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet. 125-129. p. A tanulmány korábbi változata Pécsen hangzott el a III. magyar politikai földrajzi konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KÉZIRATOK

- PARÁDI 1985 — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

JOGSZABÁLYOK

- 1879/XL. tc. — 1879/XL. tc. a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról.
 1888/XIV. tc. — 1888/XIV. tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a monarchia két állama és Románia között fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött és Bukarestben 1887. évi december 7-én, november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
 1900/XIX. tc. — 1900/XIX. tc. a magyar-román határvonalon felállított határjelek kicserélése folytán felmerülő költségek fedezésére szükséges kivétel engedélyezéséről.
 43.396/1891. BM. r. — 43.396/1891. BM. r. az 1888/XIV.tc.-kel becikkelyezett magyar-román határegyezmény végrehajtásából folyólag, a magyar-román határvonalon felállított határ- és földmérési jelek védelméről.

LEVÉLTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

- MOL K27 — Magyar Országos Levéltár minisztertanácsi iratok
 MOL.ME. — Magyar Országos Levéltár miniszterelnöki iratok
 MOL K150 — Magyar Országos Levéltár Belügyminisztérium általános iratok

TECHNIKAI RÖVIDÍTÉSEK:

- B.M. — Belügyminisztérium(i)
 r. — rendelet
 tc. — törvénycikk (törvény)